РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 347.65:27-27
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.3.1

Абакумова Юлія Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту економіки та права
Класичного приватного університету
orcid.org/0009-0008-7018-8850
julia_v_abakumova@ukr.net

Капустін Ігор Сергійович,
доктор філософії зі спеціальності богослов'я,
доцент кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін
Класичного приватного університету
orcid.org/0000-0003-2529-0334
theology@i.ua

Білобрам Орест Степанович,
доктор філософії зі спеціальності богослов'я,
доцент кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін
Класичного приватного університету
orcid.org/0000-0003-2831-520X
orectman@gmail.com

СПАДКОВЕ ПРАВО В БІБЛІЇ: ЮРИДИЧНО-ТЕОЛОГІЧНИЙ НАРИС

У статті досліджується проблематика спадкового права крізь призму його релігійно-світоглядних витоків, зокрема положень, закріплених у Біблії. Обґрунтовується, що формування базових уявлень про власність, сім'ю та правонаступництво значною мірою відбувалося під впливом релігійних норм, які мають ознаки протоправових регуляторів. Розкрито значення біблійних приписів у формуванні сучасних інститутів спадкування, зокрема й тих, що відображені в Цивільному кодексі України.

Підкреслено, що біблійні тексти містять норми, які регулюють порядок спадкування, визначають коло спадкоємців і встановлюють принципи розподілу майна. Водночас зауважено фрагментарність сучасних досліджень у цій сфері, які не забезпечують цілісного поєднання правового й богословського підходів. Наголошено, що, попри значний науковий доробок як українських, так і зарубіжних учених, питання комплексного осмислення спадкування як юридично-теологічного феномену, зокрема в контексті ідеї спасіння як духовної спадщини, залишається не досить розробленим. Це зумовлює необхідність подальших міждисциплінарних досліджень, спрямованих на поглиблення розуміння взаємозв'язку правових і богословських засад інституту спадкування. Проаналізовано проблему співвідношення релігійних приписів із сучасними принципами права, зокрема рівності та справедливості. Наголошено на науковому значенні дослідження спадкового права для глибшого розуміння окремих теологічних концепцій, зокрема пов'язаних зі спасінням і жертвою.

Досліджено концепцію спасіння як спадку людини від Бога у світлі текстів Святого Письма та протестантського богослов'я. Зроблено висновок, що концепція спасіння як спадку від Бога дозволяє розглядати відносини між Богом і віруючою людиною не лише в моральному чи духовному вимірі, але й крізь призму правового та сімейного зв'язку. Обґрунтовується, що, відповідно до Біблії, через жертву Ісуса Христа

© Абакумова Ю. В., Капустін І. С., Білобрам О. С., 2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

віруючі набувають статусу Божих дітей і співспадкоємців Христа, отримуючи право на духовну спадщину, яка включає прощення гріхів, вічне життя, Царство Боже та благословення Завіту.

Ключові слова: спадкове право, спадкодавець, спадкоємець, спадкування, спадщина, заповідач, релігійно-правові норми, спасіння, Священне Писання, Біблія.

Abakumova Yulia,
Doctor of Law, Professor,
Director of the Institute of Economics and Law
Classical Private University
orcid.org/0009-0008-7018-8850
julia_v_abakumova@ukr.net

Kapustin Igor,
Doctor of Philosophy in the Specialty Theology,
Associate Professor at the Department of Theology and Humanities
Classical Private University
orcid.org/0000-0003-2529-0334
theology@i.ua

Bilobram Orest,
Doctor of Philosophy in the Specialty Theology,
Associate Professor at the Department of Theology and Humanities
Classical Private University
orcid.org/0000-0003-2831-520X
orectman@gmail.com

INHERITANCE LAW IN THE BIBLE: A LEGAL AND THEOLOGICAL ESSAY

The article examines the issues of inheritance law through the prism of its religious and ideological origins, in particular the provisions enshrined in the Bible. It is argued that the formation of basic ideas about property, family and succession was largely influenced by religious norms that have the characteristics of proto-legal regulators. The significance of biblical prescriptions in the formation of modern institutions of inheritance, including those reflected in the Civil Code of Ukraine, is revealed.

It is emphasized that biblical texts contain norms that regulate the order of inheritance, determine the circle of heirs and establish certain principles of property distribution. At the same time, attention is drawn to the fragmentation of modern research in this area, which does not provide a holistic combination of legal and theological approaches. It is emphasized that despite the significant scientific achievements of both Ukrainian and foreign scholars, the issue of a comprehensive understanding of inheritance as a legal and theological phenomenon, in particular in the context of the idea of salvation as a spiritual heritage, remains insufficiently developed. This necessitates further interdisciplinary research aimed at deepening the understanding of the relationship between the legal and theological foundations of the institution of inheritance. The problem of the correlation of religious prescriptions with modern principles of law, in particular equality and justice, is analyzed. The scientific significance of the study of inheritance law for a deeper understanding of individual theological concepts, in particular those related to salvation and sacrifice, is emphasized.

The concept of salvation as a human inheritance from God is studied in the light of the texts of the Holy Scriptures and Protestant theology. It is concluded that the concept of salvation as an inheritance from God allows us to consider the relationship between God and the believer not only in the moral or spiritual dimension, but also through the prism of legal and family ties. It is argued that, according to the Bible, through the sacrifice of Jesus Christ, believers acquire the status of children of God and joint heirs with Christ, receiving the right to a spiritual inheritance that includes the forgiveness of sins, eternal life, the Kingdom of God, and the blessings of the Covenant.

Key words: inheritance law, testator, heir, inheritance, inheritance, religious and legal norms, salvation, Holy Scripture, Bible.

Постановка проблеми. Дослідження спадкового права традиційно здійснюється в межах норм цивільного законодавства, однак його історичні та світоглядні витоки нерідко залишаються поза належною увагою. Водночас значна частина базових уявлень про власність, сім'ю, правонаступництво та справедливий розподіл майна в Україні формувалася під впливом релігійних текстів, передусім Біблії, яка містить численні приписи, що мають ознаки правових норм. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз біблійних положень щодо спадкування як одного з найдавніших інститутів соціального регулювання. Водночас натепер відсутній комплексний юридично-теологічний аналіз спадкового права в біблійному контексті. Наявні дослідження здебільшого зосереджені або на богословському тлумаченні окремих біблійних сюжетів, або на суто правовому аналізі сучасних норм, без поєднання цих підходів в єдину методологічну рамку. Проблема також полягає у складності інтерпретації біблійних текстів як джерела правових норм. Вони мають більш сакральний, символічний і контекстуальний характер, що потребує обережного підходу до їх юридичної реконструкції. Окрім того, постає питання співвідношення релігійних приписів із сучасними принципами права, зокрема рівності, справедливості та недискримінації, адже окремі біблійні норми можуть не відповідати сучасним правовим стандартам. Окрім того, деякі принципи спадкового права дають змогу дослідити окремі біблійні положення щодо питання спасіння та хресної жертви, описаних у Священному Писанні, що становить значний науковий інтерес для теологічної науки. Так, наприклад, найсильніше формулювання цього принципу дається в дев'ятій главі (п'ятнадцятий вірш) Біблії, де прямо поєднуються такі категорії, як смерть Христа, спадщина та спасіння. Отже, постановка проблеми полягає в необхідності комплексного дослідження спадкового права в біблійному вимірі з урахуванням як юридичних, так і теологічних аспектів, а також у з'ясуванні впливу біблійних норм на формування сучасних правових підходів до спадкування.

Аналіз попередніх публікацій і досліджень. Як свідчить аналіз наукових джерел з означеної проблематики, у більшості досліджень основна увага зосереджується на вивченні тексту Біблії в контексті історичного розвитку інституту спадкування. Водночас такі підходи зазвичай обмежуються історико-описовим аспектом і не забезпечують комплексного осмислення юридично-теологічного змісту відповідних біблійних положень. Часто ця проблематика досліджується в рамках римського приватного права. У теології, філософії і філології серед українських дослідників це питання порушували, зокрема, Н. Павлішин, О. Решетняк, С. Абрамович, П. Куліш, І. Огієнко, І. Пулюй. Також проводились дослідження в напрямі біблієзнавства та теології щодо проблем спадкування та духовної спадщини у Священному Писанні такими зарубіжними науковцями, як M. Weinfeld, J. Van Seters, D.M. Carr, P.R. Davies. Окрім того, ця проблема висвітлювалася зарубіжними науковцями в рамках: юридичних та історично-правових наук (R. Westbrook, B.S. Jackson, C. Carmichael); історії, антропології та соціології (I. Finkelstein, T.L. Thompson) та інших. Питання ж спасіння як спадщини віруючих (у протестантській традиції) висвітлювалися в роботах таких богословів, як J. Calvin, M. Lloyd-Jones, J. Batson, G. Shepard, M. Wortman, інших.

Тобто проблема спадкування в біблійному контексті відображена у працях представників різних галузей знань – від юриспруденції до теології, філософії, філології та біблієзнавства. Водночас значна частина досліджень зосереджується на історико-описовому та текстологічному аналізі, приділяє увагу еволюції відповідних соціально-правових інститутів у межах стародавніх суспільств. Це зумовлює необхідність подальших міждисциплінарних досліджень, спрямованих на поєднання правового та богословського підходів до інтерпретації біблійних положень.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних і богословських методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило всебічне дослідження правових і теологічних засад інституту спадкування. Міждисциплінарний характер дослідження зумовив поєднання методологічних підходів юридичної науки, біблійної герменевтики та систематичного богослов'я.

Мета статті. Автори ставлять за мету провести комплексний юридично-теологічний аналіз норм спадкового характеру, що містяться

в Біблії, з метою виявлення їхнього змісту, особливостей правового регулювання відносин спадкування, а також з'ясування впливу цих положень на формування та розвиток сучасного спадкового права, зокрема норм, закріплених у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), а також дослідити питання «спасіння» як духовної спадщини людини.

Виклад основної частини

Основні принципи спадкування за законодавством України

Передусім варто зазначити, що відповідно до Конституції України (ст. 41) кожна особа має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю та результатами своєї інтелектуальної чи творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним (Конституція України, 1996). Особа має право вільно розпоряджатися своїм майном (за винятком випадків, передбачених законом). Тобто в Основному законі України закріплено фундаментальне право кожної особи на володіння, користування та розпорядження своєю власністю. Це означає, що особа може самостійно визначати юридичну долю належного їй майна, зокрема й можливість його відчуження, передачі в користування чи заповідання.

Розвиток і деталізація цих конституційних положень здійснюються в ЦК України, який визначає зміст права власності та механізми його реалізації. У межах вітчизняного цивільного законодавства право власності розглядається як сукупність правомочностей володіння, користування і розпорядження майном, що належать власнику. Саме право розпорядження є ключовим у контексті спадкових відносин, оскільки воно охоплює можливість визначити подальшу долю майна після смерті власника. У цьому зв'язку важливу роль відіграє інститут спадкового права, який також урегульований нормами ЦК України. Він забезпечує реалізацію права особи на розпорядження своїм майном на випадок смерті шляхом складання заповіту або, за його відсутності, через застосування правил спадкування за законом. Як зазначають Я. Матвієнко та Р. Римарчук, спадкове право являє собою складову частину цивільного права, яка регулює відносини, пов'язані з передачею прав і обов'язків померлого його спадкоємцям. А зміст спадкового права полягає в забезпеченні загального наслідування, що гарантує безперервність громадянського обороту й виконання волі заповідача (Матвієнко, Римарчук, 2026).

Отже, спадкове право є логічним продовженням права приватної власності, гарантованого Конституцією України, оскільки дозволяє власнику впливати на правову долю свого майна навіть після припинення його правоздатності та являє собою основний компонент «правових систем у всьому світі, визначаючи передачу багатства та майна від одного покоління до іншого» (Abdel Fatah, Yunatskyi, 2024).

Книга шоста ЦК України «Спадкове право» охоплює ст. ст. 1216–1308 та регулює сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку з переходом прав та обов'язків (спадщини) від померлої фізичної особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців), зокрема, визначає підстави та порядок спадкування за заповітом і за законом, склад спадщини, час і місце її відкриття, коло спадкоємців, а також процедури прийняття спадщини, оформлення спадкових прав і відповідальності спадкоємців за зобов'язаннями спадкодавця. У цій книзі визначено: загальні положення про спадкування; підстави спадкування (за заповітом і за законом); порядок прийняття спадщини та відмови від неї; оформлення спадкових прав; черги спадкоємців за законом; особливості спадкового договору (Цивільний кодекс України, 2003). Так, згідно зі ст. ст. 1216 та 1217 ЦК України, спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом (Цивільний кодекс України, 2003).

Згідно із законодавством України до основних принципів спадкування можна віднести: свободу заповіту (волевиявлення заповідача), пріоритет спадкування за заповітом над спадкуванням за законом, рівність прав спадкоємців у межах однієї черги, черговість спадкування за законом, універсальність спадкового правонаступництва (перехід усіх прав і обов'язків спадкодавця як єдиного цілого), забезпечення охорони прав та інтересів спадкоємців, кредиторів і третіх осіб, а також гарантованість права на прийняття або відмову від прийняття спадщини.

Тобто після смерті спадкодавця майно, права й обов'язки переходять до спадкоємців за

законом або заповітом, з дотримання всіх принципів і умов, передбачених законом. Тут варто звернути особливу увагу на те, що не тільки свобода заповіту, але й вільне волевиявлення спадкоємця щодо прийняття спадщини є необхідною передумовою реалізації його спадкових прав. Як наголошують щодо цього науковці у сфері спадкового права, спадкові правовідносини, які виникли після відкриття спадщини, практично можуть на тому і завершитися, у тому разі, коли ніхто зі спадкоємців не прийняв цю спадщину, або спадкоємець відмовився від її прийняття чи, з якихось причин, був усунений від права на спадкування (Біленко, 2023).

Спадкування в Україні має універсальний характер: до спадкоємців переходять усі майнові права й обов'язки спадкодавця, що існували на момент відкриття спадщини, окрім тих, які нерозривно пов'язані з його особою (особисті немайнові права, право на аліменти, соціальні виплати тощо). Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою, а спадкоємці відповідають за борги спадкодавця лише в межах вартості одержаного спадкового майна. Заповіт же є особистим одностороннім розпорядженням фізичної особи на випадок смерті та виступає основною формою реалізації принципу свободи заповіту. Право на його складання має лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю і воно не може здійснюватися через представника.

Заповідач має право самостійно визначати спадкоємців, розпоряджатися спадщиною та встановлювати умови її переходу. Водночас свобода заповіту обмежується правом на обов'язкову частку у спадщині для визначених законом непрацездатних і неповнолітніх членів сім'ї спадкодавця (ст. 1241 ЦК України) (Цивільний кодекс України, 2003). Спадкування ж за законом, у вітчизняному цивільному праві, виступає самостійною формою переходу прав і обов'язків померлої особи до спадкоємців у випадках відсутності заповіту, визнання його недійсним або неохоплення заповітом усієї спадщини. Важливим елементом спадкування за законом є інститут права представлення, відповідно до якого спадкоємці нижчого ступеня споріднення можуть успадковувати ту частку, яка належала б їхньому померлому родичу, якби він був живим на момент відкриття спадщини. Це забезпечує збереження спадкових прав у межах родини та реалізує принцип справедливості у спадкових правовідносинах (Цивільний кодекс України, 2003).

Порівняльний аналіз інституту спадкування в Біблії та Цивільному кодексі України

Отже, інститут спадкування в нашій державі характеризується комплексним регулюванням, яке поєднує принцип універсального правонаступництва з низкою винятків, спрямованих на захист особистих прав, забезпечення справедливості та стабільності цивільного обороту. Спадкове ж право, відображене в Біблії (передусім у Старому Завіті), базується на ідеї збереження родинного майна, земельних наділів і безперервності роду. Його ключове призначення полягало в тому, щоб спадщина не переходила з одного племені (коліна) до іншого.

До основних засад біблійного спадкування можна віднести такі положення:

По-перше, перевага синів у наслідуванні. Майно зазвичай передавалося синам. Первісток отримував подвійну частку спадщини, оскільки на нього покладалася відповідальність за утримання матері та незаміжніх сестер.

По-друге, особливості спадкування майна дочками. Дочки могли успадковувати лише за відсутності синів. Водночас вони були зобов'язані укладати шлюб у межах свого коліна, щоб уникнути переходу землі до іншого роду.

У Конституції України наголошується на рівності всіх людей перед законом (рівні права й обов'язки), незалежно від статі, а також кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. ст. 21, 24) (Конституція України, 1996). Також у ЦК України (ст. 1261) «Перша черга спадкоємців за законом» наголошується, що в першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця (як сини, так і дочки), зокрема й зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той із подружжя, який його пережив, та батьки (Цивільний кодекс України, 2003). Хоча у Святому Писанні згадується і про права дочок на наслідування. Зокрема, у Книзі Чисел (27:1–11) описано звернення дочок Целофхада до Мойсея із проханням надати їм право на спадщину після смерті батька, який не мав синів. Господь визнав їхню вимогу

справедливою та наказав передати їм спадкове володіння. Водночас було встановлено загальне правило: за відсутності синів спадщина переходить до дочок, а за їх відсутності – до інших найближчих родичів у визначеній законом черговості (Біблія, Огієнко, 2025).

По-третє, особливості спадкування іншими родичами. Якщо померлий не мав дітей, спадщина переходила спочатку до його братів, потім до дядьків, а далі – до найближчих родичів. Тобто принцип черговості спадкування, який в українському законодавстві врегульований ст. ст. 1258–1267 ЦК України.

По-четверте, наявність такого принципу, як «левіратний шлюб», коли в разі смерті чоловіка без нащадків його брат мав одружитися із вдовою. Народжений у такому шлюбі первісток уважався спадкоємцем померлого, що забезпечувало збереження його імені. У Повторенні Закону (25:5–6) наголошується: «Коли браття сидітимуть разом, і один із них помре, а сина в нього нема, то жінка померлого не вийде заміж назовні за чужого, дівер її прийде до неї та й візьме її собі за жінку, і подіверує її. І буде первородний, що вона породить, стане він ім'ям його брата, що помер, і не буде стерте ім'я його з Ізраїля» (Біблія, Огієнко, 2025). Такій дитині належали всі права первородства, зокрема й право спадкування, яке належало померлому братові.

По-п'яте, наявність заповідальних розпоряджень. Біблійні патріархи, зокрема Яків, могли за життя благословляти синів і розподіляти між ними майно, що фактично виконувало функцію заповіту. У Бутті 49 описується, як Яків благословляє всіх своїх синів окремо, розподіляючи між ними майбутнє та, опосередковано, спадкові права (як спадкування за заповітом). Це свідчить, що спадщина не обов'язково концентрувалася в одній особі. Водночас у тій самій книзі Буття (48:5–6, 48:22) можна побачити, що Яків фактично надає своєму улюбленому синові Йосипу подвійну частку спадщини, всиновлюючи його синів Єфрема та Манассію, тим самим прирівнює їх до своїх власних синів. Завдяки цьому Йосип отримує не одну частку, як інші брати, а дві через своїх синів (Біблія, Огієнко, 2025). Це перегукується із принципом привілею первістка (подвійної частки), хоча формально первістком Якова був не Йосип, а Рувим.

Аналогічно Авраам передав основну спадщину Ісаакові – своєму синові, народженому першою дружиною Саррою, тоді як іншим своїм синам ще за життя надав окремі дари (Буття 25:5–6). Такі дії свідчать про існування особистого волевиявлення спадкодавця щодо розподілу майна (Біблія, 1988, с. 35).

Окрім того, у Біблії трапляються приклади передсмертних настанов, які також мали спадкове значення. Зокрема, цар Давид перед смертю звертається до Соломона з політичними та майновими розпорядженнями (1 Книга царів 2:1–9) (Біблія, Огієнко, 2025), що фактично виконувало функцію визначення спадкоємця та передачі влади.

Особливу увагу дослідники приділяють уривку із Книги пророка Ісаї 38:1, у якому пророк Ісая звертається до царя Єзекії зі словами: «Заряди своєму домові, бо ти вмираєш і не будеш жити <…>». У науковій літературі цей вислів часто тлумачиться як заклик упорядкувати сімейні та майнові справи перед смертю, що розглядається як один із найближчих біблійних аналогів заповіту. Також у питанні спадкування в Біблії цікавою є історія, коли Яків викупив право первородства у свого брата Ісава за тарілку їжі. У книзі Буття (25:29–34) розповідається, як Ісав, повернувшись зморений з поля, попросив у Якова їжі, яку той щойно приготував. Яків погодився дати йому страву лише за умови, що брат продасть йому своє право первородства. Ісав, нехтуючи його значенням і, мабуть, не розуміючи всіх можливих наслідків, погодився на цю угоду й підтвердив її клятвою. У тексті підсумовується, що «Ісав знехтував первородством» (Біблія, Огієнко, 2025).

Цей епізод має велике значення для розуміння біблійного спадкового права, оскільки: 1) право первородства включало привілей отримання подвійної частки спадщини; 2) воно могло розглядатися як цінність, що підлягає відчуженню (принаймні в наративному сенсі); 3) історія підкреслює не лише юридичний, а й моральний аспект – відповідальність за ставлення до спадкових прав.

У ст. 1247 ЦК України наголошується, що заповіт має бути оформлений письмово, із зазначенням місця і часу його складення, та особисто підписаний заповідачем (за деякими винятками, передбаченими законом). А згідно з положеннями глави 85 ЦК України

(зокрема, ст. 1248) заповіт посвідчується нотаріусом (чи іншими особами, відповідно до закону) (Цивільний кодекс України, 2003).

Варто відзначити, що в біблійних текстах відсутнє пряме закріплення письмового заповіту в його сучасному юридичному значенні, однак у них містяться окремі приклади розпорядження майном на випадок смерті та визначення спадкоємців. Такі форми передачі майна, як видно з наведеного прикладу, здебільшого мали усний характер і були тісно пов'язані із сімейними та релігійними традиціями. Отже, хоча Біблія не містить інституту письмового заповіту в сучасному правовому розумінні, її тексти відображають існування традиції особистого розпорядження майном і визначення спадкоємців, що стало важливим історичним підґрунтям розвитку спадкового права.

Також серед характерних особливостей спадкового права в Біблії варто відзначити таке: 1) земля в ізраїльтян розглядається як божественна власність – Божий дар, переданий родам лише в користування, тому її відчуження не могло бути остаточним; 2) були поширені принцип і порядок захисту вдів – хоча вдови зазвичай не ставали спадкоємицями, вони мали право на утримання і захист коштом майна померлого чоловіка; 3) зазвичай було не прийнято, щоб незаконнонароджені діти спадкували нарівні з дітьми, народженими в законному шлюбі.

Відповідно до ст. 1222 ЦК України «спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини» (Цивільний кодекс України, 2003).

У ст. 142 Сімейного кодексу України наголошується: «Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою» (Сімейний кодекс України, 2002). А у ст. 141 зазначається: «Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою» (Сімейний кодекс України, 2002). Згідно ж зі ст. 1261 ЦК України насамперед право на спадкування за законом мають діти спадкодавця (Цивільний кодекс України, 2003). У цій нормі не робиться жодного розмежування між дітьми, народженими у шлюбі чи поза ним. Тобто всі діти спадкодавця є спадкоємцями першої черги. Саме тому в національному спадковому праві дитина, народжена поза шлюбом, спадкує на тих самих підставах, що й дитина, народжена у шлюбі, якщо встановлено її походження від спадкодавця (свідоцтво про народження, визнання батьківства або рішення суду).

У біблійному праві питання спадкування дітей, народжених поза шлюбом, прямо не сформульоване так, як у сучасному законодавстві, однак із текстів Старого Завіту можна зробити висновок, що перевага віддавалася законним синам, народженим у визнаному шлюбі. Водночас існували винятки, пов'язані з волею батька, Божим провидінням або особливими обставинами. Отже, у спадкових нормах Старого Завіту спадкоємцями зазвичай виступали сини законної дружини. Про це, наприклад, згадується в Повторенні Закону 21:15–17, де регулюється порядок спадкування між синами різних дружин, але йдеться саме про дітей від визнаних дружин і звертається особлива увага на первородство (Біблія, Огієнко, 2025). А у Книзі Суддів (11:1–2) прямо показано випадок усунення незаконнонародженого сина (Їфтаха) від спадщини, але не з волевиявлення спадкодавця. Цей випадок демонструє, що в ізраїльській традиції незаконне походження могло бути підставою для позбавлення спадкових прав. Однак у Біблії трапляються випадки, коли діти наложниць отримували деяке майно, але не основну спадщину (Буття 25:5–6) «І дав Авраам усе, що мав, Ісакові. А синам наложниць <…> дав дари й відіслав їх <…>» (Біблія, Огієнко, 2025). Тобто головний спадок переходив законному спадкоємцю, хоча інші діти могли отримувати частку майна або дари.

Класичним біблійним прикладом питання спадкування між законним і незаконнонародженим сином є історія про Авраама, Ісаака й Ізмаїла. Ізмаїл народився від Агарі – служниці Сарри (Буття 16:15). Ісаак народився пізніше від законної дружини Сарри (Буття 21:1–3). Коли Ісаак підріс, Сарра вимагала усунути Ізмаїла від спадщини (Буття 21:10): «Вижени цю рабиню та сина її, бо не буде син рабині цієї спадкоємцем із моїм сином Ісааком» (Біблія, 1988, с. 29). І Бог підтвердив особливий статус Ісаака як головного спадкоємця (Буття 21:12) «<…> бо в Ісаакові буде тобі насіння назване» (Біблія, 1988, с. 29).

Спасіння як духовна спадщина у світлі Святого Письма.

Історія Авраама та його синів демонструє ще кілька важливих принципів біблійного спадкового права: 1) основна спадщина та родова обітниця переходили законному синові; 2) син від наложниці або рабині міг отримати утримання чи дари, але не головний спадок; 3) спадкування в Біблії пов'язувалося не лише із кровним походженням, а й із Божою обітницею та визнаним статусом матері. У Новому Завіті апостол Павло використовує цю історію як алегорію духовної свободи й спадщини (Галатів 4:22–31) – Ісаак символізує дітей обітниці, а Ізмаїл – рабства Закону.

Тож що стосується питання спасіння як духовної спадщини людини, то варто відзначити таке. У Новому Завіті акцент переноситься з тілесного походження на духовне усиновлення Богом. Тому питання «законного» чи «незаконного» народження в контексті спасіння втрачає значення. У Книзі Галатів 3:28–29 зазначено: «Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі! А коли ви Христові, то ви Авраамове насіння й за обітницею спадкоємці» (Біблія, Огієнко, 2025).

Отже, якщо, відповідно до біблійної традиції Старого Завіту, незаконнонароджена дитина зазвичай не мала рівних спадкових прав із законними синами, особливо щодо родової землі, а остаточний розподіл майна значною мірою залежав від волі батька та конкретних обставин, то в Новому Завіті підкреслюється духовна рівність усіх людей перед Богом.

Тема «спасіння як спадку людини від Бога» дуже поширена в зарубіжній теології, особливо у тлумаченні текстів Римлянам 8:14–17, Ефесянам 1:11–14, Галатам 4:4–7, 1 Петра 1:3–4, Євреям 1:13–14. У Біблії наголошується (Біблія, Огієнко, 2025): 1. Бо всі, хто водиться Духом Божим, вони сини Божі; Бо не взяли ви духа неволі знов на страх, але взяли ви Духа синівства, що через Нього кличемо: Авва, Отче! Сам Цей Дух свідчить разом із духом нашим, що ми діти Божі. А коли діти, то й спадкоємці, спадкоємці ж Божі, а співспадкоємці Христові, коли тільки разом із Ним ми терпимо, щоб разом із Ним і прославитись (Рим. 8:14–17); 2. У Нім, що в Нім стали ми й спадкоємцями, бувши призначені наперед постановою Того, Хто все чинить за радою волі Своєї, щоб на хвалу Його слави були ми, що перше надіялися на Христа. У Ньому й ви, як почули були слово істини, Євангелію спасіння свого, та в Нього й увірували, запечатані стали Святим Духом обітниці, Який є завдаток нашого спадку, на викуп здобутого, на хвалу Його слави! (Еф. 1:11–14); 3. Як настало ж виповнення часу, Бог послав Свого Сина, що родився від жони, та став під Законом, щоб викупити підзаконних, щоб усиновлення ми прийняли. А що ви сини, Бог послав у ваші серця Духа Сина Свого, що викликує: Авва, Отче! Тому ти вже не раб, але син. А як син, то й спадкоємець Божий через Христа (Гал. 4:4–7); 4. Благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що великою Своєю милістю відродив нас до живої надії через воскресення з мертвих Ісуса Христа, на спадщину нетлінну й непорочну та нев'янучу, заховану в небі для вас (1 Петр. 1:3–4).

Багато хто з богословів, коментуючи Римлянам 8, прямо пов'язує спасіння зі спадщиною Божих дітей і зазначає, що оскільки Бог усиновив нас як Своїх дітей, Він водночас призначив нам і спадщину. Тож спасіння полягає у входженні у статус Божих дітей і співспадкоємців із Христом. Воно тлумачиться як входження в Божу сім'ю та отримання права на спадщину в Царстві Божому (Elijah, 2024). Подібним же чином можна тлумачити Еф. 1:11, відмічаючи, що віруючі одержали спадщину через Боже усиновлення і благодать. Тобто спадщиною віруючих дітей Божих є спасіння та прощення гріхів. Проповідник Гарі Шепард зазначає, що Христос є спасінням, і в Ньому той, хто прийняв Ісуса як Господа та Спасителя, є спадкоємцями спасіння. Він також наголошує: «Вони є спадкоємцями Бога та співспадкоємцями із Христом» (Shepard, 2014). Також Метт Вортманн у проповіді "An Inheritance Incorruptible" («Нетлінна спадщина»), досліджуючи 1 Петр. 1:4, говорить, що віруючі отримують нетлінну спадщину – спасіння і Самого Христа. Тут спасіння прямо розглядається як духовна спадщина, дарована через Христа (Wortmann, 2023). Тож основним принципом є усиновлення та надання статусу божих дітей. Існує славна спадщина, яка очікує дітей Божих. Спасіння – це не лише прощення гріхів, а участь у Божій спадщині разом із Христом як співспадкоємці з Ним.

Отже, першим спадкоємцем виступає Ісус. Усиновлені діти мають такі ж права на спадщину, як і Син Божий Христос. Усиновлені діти юридично прирівнюються до рідних (за принципами спадкового права). То що ж, відповідно до тексту Нового Заповіту можна вважати спадщиною віруючої людини, з урахуванням того, що у Святому Писанні наголошується на факті усиновлення, набутті статусу Божих дітей і співспадкоємстві із Христом? Що саме належить в Ісусі Христі віруючій людині?

У Посланні до Євреїв зазначається (Біблія, Огієнко, 2025): «Кому з Янголів Він промовив коли: Сядь праворуч Мене, доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм! Чи не всі вони духи служебні, що їх посилають на службу для тих, хто має спасіння вспадкувати?» (Євр. 1:13–14). Водночас у Посланні святого апостола Павла до Ефесян наголошується: «У Ньому маємо відкуплення Його кров'ю, прощення провин» (Еф. 1:7). Отже, по-перше, віруюча людина успадковує прощення гріхів і спасіння. У Євангелії від Івана 3:16 написано: «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне». Також і в Євреям 9:15 – «Тому Він Посередник Нового Заповіту, щоб через смерть, що була для відкуплення від переступів, учинених за першого заповіту, покликані прийняли обітницю вічного спадку» та Титу 3:7 «<…> щоб ми виправдались Його благодаттю, і стали спадкоємцями за надією на вічне життя». По-друге, жертва Христа відкриває людям право на «вічну спадщину» – вічне життя з Богом. Апостол Петро описує спасіння як небесну спадщину, яку неможливо втратити чи знищити (нетлінну небесну спадщину), зазначає: «<…> на спадщину нетлінну й непорочну та нев'янучу, заховану в небі для вас» (1 Петр. 1:4) (Біблія, 1988, с. 1486). Окрім того, у Матвія 25:34 зазначено: «<…> Підіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу» (Біблія, 1988, с. 1224). По-третє, віруючій людині належить Царство Боже.

Ще одним із проявів спадщини віруючим від Бога варто вказати благословення як категорію, на якій у Біблії часто загострюється увага. У біблійній традиції благословення нерідко розглядається не лише як Боже схвалення чи доброзичливість, а і як дар, що передається в межах Завіту й успадковується Божим народом. Особливе значення в цьому контексті має благословення Авраама, яке, згідно зі Святим Письмом, поширюється не лише на його фізичних нащадків, але й на всіх віруючих через Ісуса Христа – «щоб благословення Авраамове у Христі Ісусі поширилося на поган» (Гал. 3:14) (Біблія, Огієнко, 2025). Саме поняття «благословення» у тлумачних словниках української мови визначається як дія за значенням «благословляти, благословити, згода, дозвіл, схвалення», або ж як «щось добре, що приносить щастя», а також – Боже піклування або молитва про нього (Словник української мови, 2023). В Ісусі Христі людині належить все те добре (що приносить щастя) насліддя, обіцяне Богом Авраму, зокрема: Боже заступництво, земля, потомство, благословення для всіх народів, через її рід тощо. Але, щоб спадкоємець мав можливість отримати спадок, мають бути дотримані всі основні принципи спадкування, як-от: 1) смерть спадкодавця; 2) добровільність надання спадщини; 3) наслідування за заповітом або за законом; 4) прийняття спадщини спадкоємцем.

У Посланні до Євреїв 9:16–17 наголошується: «Бо де заповіт, там має відбутися смерть заповітника, заповіт бо важливий по мертвих, бо нічого не варт він, як живе заповітник» (Біблія, Огієнко, 2025). У тексті Святого Писання неодноразово зауважується, що Бог є триєдиним – у трьох іпостасях (Отець, Син, Дух Святий). Ісус Христос є земним утіленням Бога Отця. Зокрема, можна навести такі місця з Біблії: «Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Мт. 28:19); «Благодать Господа Ісуса Христа, і любов Бога, і причастя Святого Духа з усіма вами» (2 Кор. 13:13); «Споконвіку було Слово, і Слово було з Богом, і Слово було Бог» (Ів. 1:1); «І Слово стало тілом, і оселилося між нами» (Ів. 1:14); «Бо в Ньому тілесно живе вся повнота Божества» (Кол. 2:9). І на останок – Івана 10:30: «Я й Отець Ми одне» (говорить Ісус).

Як стверджує В.О. Вокер, у Євангелії від Івана 1:43–51 пропонується одне з найпослідовніших пояснень сутності Ісуса Христа. На думку дослідника, саме в цьому фрагменті вперше згадуються три його важливі христологічні титули: «Син Божий» (Ів. 1:49), «Син Йосипа» (Ів. 1:45) та «Син Людський» (Ів. 1:51). В.О. Вокер наголошує, що така послідовність

не є випадковою, оскільки кожен із цих титулів розкриває окремий аспект особи Христа: «Син Божий» – підкреслює Його небесне походження та божественну природу; «Син Йосипа з Назарета» – акцентує увагу на Його земному походженні та справжній людській природі; «Син Людський» – поєднує в собі обидва попередні визначення (Pourboaggi, 2026). Тож можна зазначити, що смерть спадкодавця відбулася. Бог Отець, в уособленні Сина Ісуса Христа, прийняв смерть на хресті.

Під час дослідження останніх глав Євангелія від Матвія, Марка, Луки, Івана, де описується розп'яття Христа та попередні події, варто звернути увагу на ставлення Ісуса до того, що відбувалося. Чи міг він змінити події та уникнути страшної смерті? Коли Господь молився в Гефсиманії, він благав Бога Отця, щоб «чаша ця минула його». Під час молитви піт його став наче кров. І янгол підтримував Його (Біблія, 1988, с. 1302). Можна лише уявити собі, що відчуває людина, в якої від стресу розриваються капіляри, кров потрапляє у потові залози й виходить разом із потом. Але водночас Ісус говорить до Бога: «<…> не Моя, а твоя хай станеться воля» (Біблія, 1988, с. 1302). Пізніше, під час арешту, Ісус промови до Петра: «Чи ти думаєш, що не можу тепер упросити Свого Отця, і Він дасть Мені зараз більше дванадцяти легіонів Анголів? Але як має збутись Писання, що так статися мусить?» (Мт. 26:53–54) (Біблія, Огієнко, 2025).

Щодо цього J.M.G. Barclay зазначає, що у своїх посланнях апостол Павло робить великий акцент на тому, що прийняття Сином Божим людської форми пов'язане зі «спустошенням», «упокоренням», «послухом» і смертю, підкресленою як страшна смерть на хресті: «Він, бувши в Божій подобі, не вважав за захват бути Богові рівним, але Він умалив (*применшив, спустошив*) Самого Себе, прийнявши вигляд раба, ставши подібним до людини; і подобою ставши, як людина, Він упокорив Себе, бувши слухняний аж до смерти, і то смерти хресної» (Фил. 2:6–8). Поняття «спустошення», на думку науковця, означає втрату або відмову від Божественної влади, зокрема відмову від здатності використовувати божественну силу в людській подобі (Barclay, 2023).

І не тільки зазначені місця писання свідчать про добровільність смерті Христа для спасіння людей (що є основним спадком від Бога) та про здійснення щодо цього пророцтв ще у Старому Заповіті. Так, зокрема, написано: «<…> Я власне життя віддаю, щоб існову прийняти його. Ніхто в Мене його не бере, але Я Сам від Себе кладу його. Маю владу віддати його, і маю владу прийняти його знову, Я цю заповідь взяв від Свого Отця» (Ів. 10:17–18), а також – «На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово <…> І Слово сталося тілом, і перебувало між нами, повне благодаті та правди, і ми бачили славу Його, славу як Однородженого від Отця» (Ів. 1:1, 14) та «Бо ви знаєте благодать Господа нашого Ісуса Христа, Який, бувши багатий, збіднів ради вас, щоб ви збагатились Його убозтвом» (2 Кор. 8:9) (Біблія, Огієнко, 2025). Зазначене свідчить про добровільність надання Богом людині спадку. Господь не тільки добровільно прийшов у цей світ, ставши людиною, але й добровільно віддав своє життя, «<…> бувши слухняний аж до смерті, і то смерті хресної» (Фил. 2:8) (Біблія, Огієнко, 2025).

У Біблії зазначається (Біблія, Огієнко, 2025): «<…> бо всі згрішили, і позбавлені Божої слави <…>» (Рим. 3:23); «<…> заплата за гріх смерть, а дар Божий вічне життя в Христі Ісусі, Господі нашім!» (Рим. 6:23). Бог дав людині шанс на спасіння через смерть та воскресіння Ісуса Христа, яке є спадком для дітей Божих. Написано: «Сам Цей Дух свідчить разом із духом нашим, що ми діти Божі. А коли діти, то й спадкоємці, спадкоємці ж Божі, а співспадкоємці Христові, коли тільки разом із Ним ми терпимо, щоб разом із Ним і прославитись» (Рим. 8:16–17); «Послухайте, мої брати любі, чи ж не вибрав Бог бідарів цього світу за багатих вірою й за спадкоємців Царства, яке обіцяв Він тим, хто любить Його?» (Як. 2:5); «Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу» (Мт. 25:34); «А тепер доручаю вас Богові та слову благодаті Його, Який має силу будувати та дати спадщину, серед усіх освячених» (Дії 20:32); «<…> дякуючи Отцеві, що вчинив нас достойними участи в спадщині святих у світлі <…>» (Кол. 1:12); «І Я складу заповіта Свого поміж Мною та поміж тобою, і поміж твоїм потомством по тобі на їхні покоління на вічний заповіт, що буду Я Богом для тебе й для нащадків твоїх по тобі» (Бут.

17:7). А також: «Оце ж воля Мого Отця, щоб усякий, хто Сина бачить та вірує в Нього, мав вічне життя, і того воскрешу Я останнього дня» (Ів. 6:40). Це підтверджує, що віруючі є не тільки спадкоємцями, але й наслідують спадщину за заповітом, який Бог склав з Авраамом та потомками його – дітьми Божими, якими люди стають через Ісуса Христа. Бог призначив собі спадкоємців. Тут діє принцип «заповіту з умовою» (як у ст. 1242 ЦК України). Співспадкоємцями виступають лише особи, які вірують в Ісуса Христа: «<…> А Ісус відповів і промовив до них <…> Хто вірує в Мене, життя вічне той має» (Ів. 6:43, 47); «Промовив до неї Ісус: Я воскресення і життя. Хто вірує в Мене, хоч і вмре, буде жити. І кожен, хто живе та хто вірує в Мене, повіки не вмре» (Ів. 11:25 26). І хоча в Біблії є низка місць, де сказано, що людина не успадкує Царства Божого або не матиме спасіння, якщо свідомо перебуває у гріху, невірстві чи відкидає Бога (зокрема, «Чи ви не знаєте, що неправедні Царства Божого не вспадкують? Не обманюйте себе: ані розпусники, ані ідоляни, ані перелюбники, ані злодії, ані зажерливі, ані п'яниці <…> Царства Божого не вспадкують» (1 Кор. 6:9–10)), усе ж у Новому Завіті постійно підкреслюється, що через покаяння, віру та навернення людина може отримати прощення і спасіння незалежно від минулого гріха та бути співспадкоємцем Христа. Своєю вірою людина приймає цю спадщину.

Висновки. Отже, аналіз біблійних положень щодо спадкування дає підстави стверджувати, що ще в межах Біблії сформувалася цілісна система уявлень про перехід майна після смерті особи, яка поєднувала правові, моральні та релігійні елементи. Вона була спрямована насамперед на забезпечення безперервності роду, збереження майна в межах сім'ї та підтримання соціальної стабільності. Біблійне спадкове право, хоча й не є правом у сучасному розумінні, містить низку норм і принципів, які мають виразний регулятивний характер: пріоритет синів, особливий статус первістка, визначений порядок спадкування за відсутності прямих нащадків, інститут левірату, а також форми «заповідальних» розпоряджень.

Порівняння з положеннями ЦК України свідчить про суттєву еволюцію підходів до спадкування. Сучасне право ґрунтується на принципах рівності, свободи заповіту й автономії волі особи, тоді як біблійні норми акцентують на колективних інтересах роду, традиції та релігійному обов'язку. Уявлення людей про спадкування, відображені в Біблії, можна розглядати як важливе історико-світоглядне підґрунтя формування сучасних інститутів спадкового права. Водночас, відповідно до протестантського вчення, основним посланням Нового Заповіту до людей є можливість їх спасіння від закону гріха та смерті, через жертву Ісуса Христа, як спадку від Бога. Аналіз текстів Святого Письма та богословських підходів дає підстави стверджувати, що у християнському розумінні спасіння розглядається не лише як духовний стан чи прощення гріхів, але і як спадщина, дарована людині Богом через Ісуса Христа. Основою такого спадку є усиновлення людини Богом, набуття статусу Божої дитини та співспадкоємця Христа. Саме через віру в Ісуса Христа людина входить у Божу сім'ю та отримує право на духовну спадщину, яка включає прощення гріхів, вічне життя, участь у Царстві Божому, благословення Авраама й обітниці Завіту. Святе Письмо неодноразово наголошує, що ця спадщина має характер заповіту. Смерть Ісуса Христа, як утіленого Бога, стала, так би мовити, «юридичною» та духовною підставою для набуття спадкоємцями права на спасіння. Жертва Христа була добровільною, що свідчить про добровільність надання Богом людині цього спадку. Водночас Новий Заповіт підкреслює необхідність прийняття спадщини самою людиною через віру, покаяння, духовне народження та перебування у Христі. Отже, концепція спасіння як спадку від Бога дозволяє розглядати відносини між Богом і віруючою людиною не лише в моральному чи духовному вимірі, але й крізь призму правового та сімейного зв'язку. Бог виступає як Отець і Заповідач, Христос – як Перший Спадкоємець і Посередник Нового Заповіту, а віруючі – як усиновлені діти та співспадкоємці, покликані прийняти даровану їм нетлінну спадщину спасіння.

Список використаних джерел:

Abdel Fatah A., Yunatskyi M. (2024). In Heritance Relations in Ukraine: practical Aspect. *Public Administration and Law Review*, 1 (17), 56–65. https://doi.org/10.36690/2674-5216-2024-1-56

Barclay J. M. G. (2023). *Does the Gospel Require Self-Sacrifice? Paul and the Reconfiguration of the Self. Studies in Christian Ethics*, 36 (1), 3–19. https://doi.org/10.1177/09539468221132095

Біблія. Переклад І. Огієнка. 2025. URL: https://www.truechristianity. info/ua/bible_ua.php

Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового заповіту. З мови давньогрецької й грецької на українську наново перекладена. 988–1988 Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства. Druck haus Gummersbach West-Germany. 1528 с.

Біленко В. І. (2023). Особливості універсального правонаступництва у спадкових правовідносинах в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал,* 12, 570–573. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/141

Бусел В. Т. (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь : ВТФ «Перун». 1728 с.

Wortmann M. (2023). An Inheritance Incorruptible. URL: https://www.pristinegrace.org/sermons/61225/an-inheritance-incorruptible

Elijah D.-E. (2024). Romans, Chapter 8: A Discourse on Rebirth According to Romans. John Chrysostom. https://doi.org/10.1080/2222582X.2024.2421358

Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

Матвієнко Я., Римарчук Р. (2026). Спадкове право як підгалузь цивільного права. Підстави усунення від права на спадкування за українським законодавством. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»,* 1 (49), 230–243. https://doi.org/10.23939/law2026.49.230

Pourboaggi A. (2026). Reconstructing Evangelical Soteriology and Missiology: A Theology of Human Flourishing. *Religions*. 17 (7), 807. https://doi.org/10.3390/rel17070807

Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № № 21–22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

Shepard G. (2014). The Heirs of Salvation. Проповіді. URL: https://www.pristinegrace.org/sermons

Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

References:

Abdel Fatah, A., & Yunatskyi, M. (2024). Inheritance relations in Ukraine: Practical aspect. *Public Administration and Law Review,* 1(17), 56–65. https://doi.org/10.36690/2674-5216-2024-1-56

Barclay, J. M. G. (2023). Does the gospel require self-sacrifice? Paul and the reconfiguration of the self. *Studies in Christian Ethics*, 36(1), 3–19. https://doi.org/10.1177/09539468221132095

Bibliia [Bible]. (2025). Translation by I. Ohiienko. Retrieved from: https://www.truechristianity.info/ua/bible_ua.php [in Ukrainian].

Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu [Bible or the Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments]. (1988). Jubilee edition commemorating the millennium of Christianity. Druck Haus Gummersbach [in Germany].

Bilenko, V. I. (2023). Osoblyvosti universalnoho pravonastupnytstva u spadkovykh pravovidnosynakh v Ukraini [Features of universal succession in inheritance legal relations in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal,* 12, 570–573. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/141 [in Ukrainian].

Busel, V. T. (Ed.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv ; Irpin : VTF “Perun” [in Ukrainian].

Elijah, D.-E. (2024). Romans, chapter 8: A discourse on rebirth according to Romans. John Chrysostom. https://doi.org/10.1080/2222582X.2024.2421358

Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 30, Art. 141. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

Matviienko, Ya., & Rymarchuk, R. (2026). Spadkove pravo yak pidhaluz tsyvilnoho prava. Pidstavy usunennia vid prava na spadkuvannia za ukrainskym zakonodavstvom [Inheritance law as a sub-branch of civil law. Grounds for disqualification from the right to inherit under Ukrainian legislation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Seriia “Iurydychni nauky”,* 1(49), 230–243. https://doi.org/10.23939/law2026.49.230 [in Ukrainian].

Pourboadji, A. (2026). Reconstructing evangelical soteriology and missiology: A theology of human flourishing. *Religions,* 17(7), 807. https://doi.org/10.3390/rel17070807

Shepard, G. (2014). The heirs of salvation. Sermons. Retrieved from: https://www.pristinegrace.org/sermons

Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]. (2002). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 21–22, Art. 135. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text [in Ukrainian].

Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. (2003). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 40–44, Art. 356. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text [in Ukrainian].

Wortmann, M. (2023). An inheritance incorruptible. Retrieved from: https://www.pristinegrace.org/sermons/61225/an-inheritance-incorruptible

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026